

Az intézményünkben tartott városi megemlékezésen Komáromi István igazgató úr emlékbeszédet mondott.

Emlékbeszéd az aradi vértanúk és a többi áldozat tiszteletére 2008. október 6.

„Lamberg szívében kés, Latour nyakán köté”

1848 eseményei kapcsán az irodalomórakon szokás idézni Petőfi Sándor „Akasszátok fel a királyokat” című versének idézett kezdő sorát. A költő bizonyára nem sejtette (és nem is érte meg), hogy a versében idézett két esemény az 1849-es és az azt követő évek magyarországi megtorlásának két szimbolikus eseményévé lett. Az első – gróf Lamberg Ferenc altábornagynak, az V. Ferdinánd magyar király által a Magyarországon állomásozó hadsereg főparancsnokának kinevezett tábornok meggyilkolásának napja – 1848. szeptember 28-án volt. A gyilkosság valójában lincselés volt a pesti hajóhídon, amely azért is szerencsétlen volt, mert Lamberggel – aki amúgy a Magyar Tudományos Akadémia tagja is volt – maga Batthyány Lajos miniszterelnök is tárgyalni szeretett volna a bécsi udvarral való megbékélés érdekében.

Nem tudjuk meg már soha, lehetséges volt-e akkor a politikai megbékélés Bécs és Pest között, a Lamberg-gyilkosság után viszont Bécs már nem volt hajlandó tárgyalni. Október 3-án az uralkodó feloszlatta az országgyűlést, törvénytelennek nyilvánítja a Kossuth Lajos vezette Országos Honvédelmi Bizottmányt és az országot haditörvényszék alá helyezi. E manifesztum ugyan törvénytelen volt, mert nem szerepelt rajta a felelős magyar miniszter ellenjegyzése, ráadásul az uralkodónak nem volt joga feloszlanni a magyar országgyűlést az éves költségvetés elfogadása előtt, ami 1848-ban nem történt meg. Az 1849-es hadbírószági ítéletek mégis ettől a naptól számították a fegyveres lázadás vádját. (Sajnos a Lamberg- gyilkosság lett a kiindulópontja annak is, hogy az osztrák szakirodalomban a „magyar terrorizmus” kifejezést is használják 1848-49 kapcsán – még ma is.)

Az 1849-es megtorlás során a másik nevezetes időpont a Petőfi által említett bécsi Latour-gyilkosság dátuma: 1848. október 6. 1849-ben Komárom várának mielőbbi átadását azért

szorgalmazták Bécsben is és Pesten Haynau is, mert ez nyitja meg az utat az Aradon elítélt honvédtábornokok és Batthyány Lajos pesti – egyidejű – kivégzéséhez Latour-hadügyminiszter meggyilkolásának egyéves évfordulóján.

A szabadságharc résztvevői elleni megtorlás valójában már 1849 januárjában megkezdődött. Windischgrätz fővezérsege alatt 13, Welden idején 1 főt végeztek ki a császári-királyi hatóságok. A magas rangú honvédtisztek, képviselők többsége megúsza néhány hét vizsgálati fogsággal. Legalábbis ekkor.

Haynau táborszernagyot május 30-án nevezték ki a magyarországi császári-királyi hadsereg fővezérévé. Május 31-én bekövetkezett az első kötél általi kivégzés, amelynek – a golyó általival szemben – becstelenítő jellege is volt. (A vádlott bűne az volt, hogy két császári katonát a magyarok oldalára akart állítani.) Haynau Pozsonyban kivégeztetett két honvédtisztet – Mednyánszky Lászlót és Gruber Fülöpöt – akik még februárban, Lipótvár kapitulációja előtt a megadás ellen szavaztak. Augusztus végéig még további 36 főt végeztek ki Magyarország területén.

De az Aradon fogva tartott tábornokok még éltek!

A bécsi kormányzat augusztus második felében döntötte el végleg, hogy nem az amnesztia, hanem a tömeges megtorlás útját választja. Mi, magyarok elsősorban Haynaut szoktuk emlegetni a megtorlások kapcsán. Ugyanakkor látnunk kell, hogy Haynau katona volt és nem politikus. Az igazi döntéshozók Bécsben voltak. Az egyik kulcsfigura Felix Schwarzenberg osztrák miniszterelnök, aki már július végén arról beszélt Kempen altábornagynak a császár jelenlétében, hogy: „még sok főnek kell lehullania, mint a kiálló mákfejeknek, amikor az ember végigszáguldozik rajtuk.”

Az ember elgondolkodik: az Aradon őrzött tábornokok fejei Aulichtól Vécseyig Ausztria miniszterelnöke számára „mákfejek.” Elég megdöbbenő – mai szemmel!

A második – a legfontosabb – kulcsfigura természetesen maga a császár, I. Ferenc József. Ez az akkor 19 éves fiatalember nem tudta megbocsátani azt, hogy az általa legfontosabbnak tartott szervezet, a Monarchia hadserege – részben legalábbis – kicsúszott a kezei közül Magyarországon 1849-ben. A világsi fegyverletétel után, mai tudásunk szerint augusztus

20-án döntötte el, hogy Magyarországon kemény megtorlás lesz és az elfogott vezető politikusoknak és tábornokoknak nem lesz kegyelem. Így utasította Schwarzenberget, a miniszterelnök így értesítette Haynaut.

Augusztus 29-én a császár már arra utasítja a tábornokságot, hogy a halálos ítéleteket csak végrehajtásuk után kell bejelentenie neki. Ezzel kapott Haynau Ferenc Józseftől szabad kezet, és élt is vele.

Az 1849-es megtorlásoknak sokféle formája volt. A kivégzések voltak a legdöbbenetesebbek és ezek csúcsán az október hatodikával kezdődők. Csak októberben összesen 26 kivégzés volt, ebből 14 Aradon. (A 14. aradi vértanú Kazinczy Lajos volt, a költő-nyelvújító Kazinczy Ferenc legkisebb fia.)

De volt másféle megtorlás is: botozások, megvesszőzés, halálra futtatás, várfogság, sáncfogság – ami a gyakorlatban kényszermunkát jelentett, besorozás a császári hadseregbe, egyes községek felégetése, hadisarc szedése és folytathatnám.

A megtorlás egyik legabszurdabb epizódja volt, amikor 1851. szeptember 21-én a pesti Újépület mögötti fapiacon 36, távollétében halálra ítélt emigráns nevét bitófára szegezték és így – távollétében – „kivégezték”. Csak néhány név a nem akármilyen névsorból:

- Táncsics Mihály, március 15. egyik hőse; - Kossuth Lajos kormányzó-elnök; - Szemere Bertalan miniszterelnök és kormányának tagjai közül Batthyány Kázmér, Horváth Mihály és Vukovics Sebő; - a kormánybiztosok közül Beöthy Ödön, Irányi Dániel és Rákóczy János; - az emigrált tábornokok közül Mészáros Lázár, Vetter Antal, Perczel Mór, Kmety György és Guyon Richárd; - a magyar kormány külföldi követi közül a párizsi megbízott Teleki László és az isztambuli megbízott Andrássy Gyula.

Az aradi várbörtönben fogva tartott honvédtábornokokat 1849. október 6-án viszont ténylegesen kivégezték. A kivégzések jogi alapja – a már említett október 3-i uralkodói manifesztum mellett – az 1849. április 14-i trónfosztás volt. Ennek alapján a felségsértés vádjával illették a hadbíráson a vádlottakat. Ez a jogi alap is kétes. I. Ferenc József ugyanis nem volt törvényes magyar király, a magyar trón jogilag 1848. december másodika – V. Ferdinánd lemondása – óta üres volt. A bíróságot ez azonban nem érdekelte. Csak Gáspár András tábornok menekülhetett meg, aki tíz nappal a trónfosztás után köszönt le a hadtestparancsnokságról, ezért csupán fegyveres lázadás büntetében marasztalták el, így „csak” 10 évi várfogságot kapott. Lenkey János tábornok esetében pedig az ítélethozatalt felfüggesztették, mert a vádlotton az elmezavar

jelei mutatkoztak. (Ő 1850 februárjában börtönében – valószínűleg – öngyilkos lett.)

Azt, hogy az elfogott honvédtábornokokra nem sok jó vár, feltehetőleg ők maguk is előre sejtették. Nem lehet véletlen, hogy Görgey Artúr főparancsnok augusztus 11-én este Aradon a fegyverletételről a döntést meghozó haditanácsnak – még a döntés előtt – ezt mondja: „ne áltassák magukat rózsás reményekkel, mert lehet, hogy utunk a vérpadra vezet.”

Ha végül rá nem is, de a többségre valóban kivégzés várt.

Gáspár András tábornok, aki egyedül élte túl Aradot, később így összegezte kivégzett tábornoktársairól alkotott véleményét: „ olyan büszkén fogadták a halálos ítéletet, mintha csupa dicséretet olvastak volna fel előttük. A kihallgatásoknál, amikor még remélték, hogy javítanak sorsukon, talán szelídeknek mutatkoznak, de most: mindegyik egyszerre úgy megkeményedett, mint a gránitszikla. Aki látták őket utolsó útjukon, azt mondták, hogy a kísérő katonaság lógatá fejét szomorkodván; de a hős hadfiak mindannyian büszke daccal menének. Úgy mesélik, hogy Damjanich még élcelőde is folyvást. Isten nyugosztalja, mert a magyar hazának nem vala több ily nemes bajnoka, mikor e tizenhárom nemes lángoló mécsese kialudt. Én napokig úgy éreztem magamat, mintha valami mocsok esett volna rajtam, hogy nem valék közöttük.”

Tegyük hozzá: nem volt közöttük, de ezért írhatta le mindezt az utókor számára. Róluk! Nekünk!

Az aradi vértanúk emlékét mi, magyarok sem őrizzük példamutatóan. A róluk szóló irodalom tele van tévedésekkel, mendemondákkal. Korszerű, pontos életrajz csak Poeltenberg Ernőről íródott. Síremlékük nem a kivégzés helyén van, hanem a vártól távolabb. Nagyon sokan egyikük nevét sem tudják.

Reményt az (is) jelenthet talán, hogy Zala György 1890-ben állított emlékszobra újra áll, ha nem is a régi helyén, a város főterén, de mégis abban a városban, ahol a tragikus kivégzés történt: Aradon. És mivel ez a város közel van hozzánk, mindenki számára adott a lehetőség, hogy átmenjen Aradra, megnézze ezt a szobrot és ezzel is adózzon nemzetünk mártírjai emlékének!